

"SOSYAL BİLİMLERİ AÇIN, FEN BİLİMLERİNE YAYIN"

2. OTURUM

Moderatörler: Doç. Dr. Hüseyin Çelik, Dr. Öğretim Üye. Hasan Gürkan

Katılımcılar: Dr. Öğretim Üye. Yaşar Nuri Sevgen, Doç Dr. Yaprak Civelek, Dr. Öğr. Üye. Mehmet Yakın, Dr. Öğr. Üye Güven Özdoğran

Doç. Dr. Hüseyin Çelik:

Panelin öğleden sonraki oturumunu açıyorum. Konuşmacılara geçmeden önce bir şeyler söylemek istiyorum. Sosyal ilimler günümüzde hangi durumdadır? Hangi mertebeye gelmiştir? Sosyal bilimler ne biçimde adlandırılıyor ve fen bilimleri ile ilişkisi nedir? Bu konularla ilgili durmak istiyorum.

Geleneksel yapıdan pozitivistliğe geçilmesi sanayi devrimi ile birlikte olmuştur. Böylece bilimin artık sanayi ve ticaretin hizmetinde olma süreci artık başlamıştır. İlk defa İngiliz filozof Thomas Hobbes insan davranışlarının mekanistik determinist yasalara göre oluştuğunu söylemiştir. David Hume ise ampirizmi ortaya çıkararak, Skinner ile devam eden süreçte bu tarzın bilimsel çalışmalarda yerleştirmesini mümkün hale getirmiştir. Ampirizmin ana fikri insan davranışlarının eylem değil tepki olduğu üzerinedir. Böylece insan davranışları etki-tepki, etki-organizma-tepki modeli içerisinde oluşur. İnsan böylece iletişime etkin olarak katılan ve bizatihi onu oluşturan bir varlık değil, davranışlarının kendi dışındakiler tarafından nedensellik kapsamı içerisinde oluşturulan edilgen bir varlıktır. Pozitivistlikte her şeyin bilineceği ve kontrol altına alınacağı düşüncesi önce doğa bilimlerine etkisi altına almış, sonra sosyal bilimlere sıçramıştır. Bu şekilde objektif bir anlayışla özne ve nesne birbirine birbirinden ayrılarak nesnenin pozitivist kurallara göre inceleme öngörülmüştür. Böylece niceliksel ve nedensel, yasaya bağlı olarak pozitivist bir yapı oluşturulmuş, ampirizmin ve rasyonalizmin değişik yönlerini

içerisine alacak şekilde sosyal olayların da aynı şekilde incelenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu şekilde sosyal bilimlerde yapılan çalışmalar araştırma hüviyetine bürünmüş, sadece kapitalist pazara yönelik ve ona hizmet edecek şekilde bir yapılanma gerçekleştirmiştir. Pozitivist bilim anlayışı nesnellik, değer yargılarından arınmışlık kisvesi altında yaşama dünyamızı sınırlı zaman-yer kesitlerinin anlamlarını belirlediği tek boyutlu gösterge sistemleri içinde belli bir mantık anlayışının yardımına hapsetmektedir. Bunun sonucunda özellikle sosyal bilim paradoksal bir biçimde anlamayı bir açıklamaya amaçladığı sıradan dünyamızdan uzaklaşır ve ona yabancılaşır. Bu nedenle disiplinler arası çalışma günümüzde mümkün müdür? Farklı doktora alanlarında süreli geçiş olabilir mi? Böyle bir çalışma, araştırma ve yayın faaliyetlerine etkisi olabilir mi? Bundan sonraki konuşmalarda bu sorulara cevap aramaya çalışacağız. Disiplinlerarası çalışma sadece fen alanında değil, sosyal bilimleri de içine katacak şekilde, daha önce ifade ettiğim gibi, fen bilimlerinin sosyal alanlara içerisine çekerek bu şekilde bir çalışma yapılması daha mı doğru olur. Bu soruların cevaplarını bulmaya çalışacağız. Önce Doç Dr. Yaprak Civelek hocama söz vermek istiyorum.

Doç. Dr. Yaprak Civelek:

Toplum, sosyolojinin nesnesi olarak ortada ve somut bir varlık ve inceleme alını. Kültür, aynı şekilde ideolojinin bir nesnesi olarak ve insan yaratımı bir somut alan olarak ortadadır. İdeoloji tarafından dönüşüme hazır ve kullanılabilir bir şekilde ortada ve değişebilir bir alan olarak ortada. Kültür üretilebilen bir şeydir. Bozkurt Güvenç'in bir sözü vardır: "Tanrı'nın yaratmadığı bir şey varsa, o da kültürdür" derdi. Kültürü, insan yaratır. İnsan yarattığı kültür ile bir tür olur. Dolayısıyla insan kültür sayesinde bir tür olur ve kitle kültürü ortaya çıkar, bunun içerisinde sınıfsallaşma ortaya çıkar. Zaman içerisinde uzmanlaşmalar ortaya çıkar ve bu dönem bizi modernleşmeye ve kapitalistleşmeye kadar götürür. Dolayısıyla meseleye, çok da kurgusal bakmamak gerekiyor. Bunun yanı sıra teori ile pratik arasında bir gerilim vardır. Bir bütün olarak ne çalışıyorsak çalışalım, teoriyi ve pratiği karşılıklı olarak değerlendiren bir metodolojiyi ve düşünce sistemini birlikte götürmek gerekiyor. Teori, tek başına yeterli değil; çok dar bir alanda kalıyor. Teori, pratik ile desteklendiğinde açıklanabilir. Sınıfsallaşma, uzmanlaşma, modernleşme vb. gibi tartışmalar ve bunlarla birlikte düşünülen teorilerin yeniden düşünülmesi gerekiyor. Dünyanın her

yerinde, ciddi bir uzmanlaşma ve çeşitlenme ortaya çıktı. Bunun sonucunda da, disiplinlerarasılık ortaya çıktı. Ne kadar dar alanda uzmanlaşma ortaya çıkarsa, bu durum, birçok bilimsel alanın ortaya çıkışını beraberinde getiriyor. Aşırı disiplinlerarası yaklaşım, acaba bilimi nereye doğru sürüklüyor? Bu durum, bilimin ilerlemesine hizmet eden bir şey mi? Böyle bir konuyu tartışırken, bir sosyal bilimci olarak, ikisine birden ihtiyacımız var. Bana kalırsa, pozitivism, politikanın fazlasıyla emrinde bir yaklaşımdır. Niteliksel, alımlamacı ve yorumlamacı yaklaşım, ondan daha çok ideolojiyi pekiştirmeye sahip. Neden peki böyle? Herhangi bir toplumsal problemi, bir sayıya dayandırmadan ifade ederseniz bunun bir anlamı yoktur. Türkiye’de bebek ölümleri 1000’de 13’tür dersiniz; bu demografik bir sorunu temsil eder. Bir yılda her 1000 bebekten 13’ünün öldüğü anlamına gelir. Gelişmiş bir ülkede, bu sayı 5 ya da 7 civarındadır. Ben bu rakamdan sosyolojik-antropolojik ve demografik bir meseleyi, bakın ne kadar disiplinlerarası, ortaya koyuyorum. Rakama ihtiyacım var. Çünkü bir şeyi problem yapan, onun sıklığıdır. Bunun bir problem olduğunu ve çözmek gerektiğini söyler. Bu durumda, “ben elimde niteliksel sonuçlar ile ne yapabilirim?” sorusunu sormak gerekir. Ne niteliksel bilgileri ne de niceliksel bilgileri ortadan kaldırmadan, iki bilgiyi beraber götürerek hareket etmeliyim. Artık özne, bizim tanıdığımız özneler değil; devletler de değil. Küreselleşme içinde artık ulus-devletler değil, etnisitenin durumları ve ihtiyaçları. Her şey çeşitlendiği için, teori ve pratiği birbirinden ayıramayız. Bu yüzden pozitivismin radikal süreçlerinden uzaklaşmak gerekiyor.

Doç. Dr. Hüseyin Çelik:

Aşırı uzmanlaşma neyi sağlar? Aşırı uzmanlaşma, çok disiplinlilik sağlıyor. Bir fizikçi, sadece fizik ile ilgileniyor ve başka alanlarda çalışmalar gerçekleştirmiyor ve izin de verilmiyor. Sistem de, bunu destekliyor. Biz “disiplinlerarası çalışmalar nasıl yapılabilir”i tartışıyoruz. Şimdi sözü Yaşar hocamıza bırakıyorum.

Dr. Öğr. Üye. Yaşar Nuri Sevgen:

Öncelikle ben uzmanlaşma süreci üzerinden bahsetmek istiyorum. Uzmanlaşmaya doğru gidilmesi, bütünü görmek anlamında oldukça sakıncalı bir durumdur. Mühendislik, matematik ve doğa bilimlerinin kullanılarak insan gereksinimlerini karşılamak üzere ortaya çıkar, dolayısıyla sosyal

bilimlerden de faydalanır. Bir şekilde ortak bir çalışma alanı yaratır sosyal ve fen bilimleri. Neticede hem fen bilimleri hem de sosyal bilimlerinin nesnesi, aslında insandır.

Doç. Dr. Yaprak Civelek:

Ben burada söz almak istiyorum ve Yaşar hocamızın belirttiği hem fen hem de sosyal bilimlerinin nesnesinin insan olması konusunda, evet, her iki bilim alanı da insanı konu alıyor; ancak insana nasıl baktıkları ve yorumladıkları bu noktada çok önemli: Objektiflik ya da sübjektiflik. Pozitivizmin otokratik yapısı içerisinde, insana daime nesnel bir açıdan bakılması ve yorumlanması durumu söz konusudur. Gözlem ve deney ile ilgilenir ve nesneyi bu şekilde dönüştürmeye çalışır; ancak sosyal bilimlerde ise sübjektif bir yaklaşımdır, daha hermenetik ya da yorumsayıcı bir yaklaşımdır. Objektiflik kaygısı yoktur; temsili örneklem, istatistik, vs bu tarz ya da genel yasalara dayanma gibi anlayışı ve perspektifi yoktur. Sübjektiflik her daim analama süreçleri üzerinden ilerleyen süreçlerdir. İnsani, kültürel değerlerin hepsinin anlamın içerisine karıştığını ve böylelikle nesneyi anlama ve yorumlama sürecinin ön planda olduğu bir süreçtir.

Doç. Dr. Hüseyin Çelik:

1930'lı yıllarda kitle kültürünün yükselmesi, faşist liderlerin ortaya çıkması her daim belirli sınırlar dâhilinde yaşaması ve hareket etmesi gereken bir toplum ya da toplumlar ön görüyordu. Bunun başarısız olduğu aşikâr. Toplumun idare etmek için fen bilimlerinden yararlanarak, toplum yasalarını belirlemek çok doğru değildir. Bunlar zaten rüştünü ispat edememiş çabalar olarak karşımızda duruyor ve başarısız çabalar bunlar. Ayrıca pozitivist çalışmayı ille de uygulamak zorunda değilsiniz sosyal bilimlere. Sosyal bilimlerin bu yönde ne bir amacı vardır ne de bir çalışma yöntemi vardır. Günümüzde disiplinlerarası çalışma dediğimiz, disiplinlerin aldığı ve bizim eleştirdiğimiz haldir. Neden aşırı uzmanlaşmadan bahsediyoruz? Bunun nedeni, herkesin kendi disiplinini ortaya koyarak bilimi bu şekilde adlandırması ve bilimi bu şekilde sanmasıdır ve başka disiplinler ile ilişki kurmadığı için başarısızlığa uğramasıdır.

Dr. Öğr. Üye. Mehmet Yakın:

Tüm bu konuşmalar üzerine aklıma şöyle bir soru geldi: Bir lise öğrencisi eline bir silah alıyor, liseye gidiyor ve tüm arkadaşlarını vuruyor. Bu kimleri ilgilendiriyor? Psikologları mı, sosyologları mı? Silah satanı mı, politikacıyı mı, yoksa bütünü mü ilgilendiriyor? Bu durumun kültür ile mi, ekonomi ile mi alakası var sorusunu düşünmek gerekiyor. Yani aslında çok interdisipliner bir durum bu. Acaba çocuğa, çocukken plastik silahla oynaması öğretilmeli mi, yoksa öğretilmemeli mi? Acaba silahla oynamak erkeklik olarak gösterilmeli mi, gösterilmemeli mi? Askerlik, acaba şiddeti doğuruyor mu, yoksa doğurmuyor mu?... gibi yüzlerce soru üretmek mümkündür. Bu noktada, disiplinlerarasında bütünü görebilmek çok önemli. Aslında herkes, bütünü görmeye çalışıyor. Açana sebep ne? Gerçekten varoluş serüvenimizde amacımız nedir? Gelecekte ne olacak ve nereye gideceğiz, bizleri neler bekliyor? Bununla ilgili aslında tüm disiplinler birbirlerini destekliyorlar. Küçük Prens'te anlatılan bir hikâyeye vardır: Bir fil vardır ve herkes gözleri kapalı bir şekilde filin yanına gider. Birisi der ki, fil aslında uzun ve ince bir şeydir. Bir diğeri, filin duvar gibi bir şey olduğunu söyler. Başka biri, filin yılanı benzediğini söyler. Başkası, sütuna benzediğini iddia eder. Bu noktada, disiplinlerarası çalışmanın da buna benzediğini söyleyebiliriz. Bir amaç olarak, biz filin nasıl bir şey olduğunu tanımlamaya çalışıyoruz. Fil nedir ve ne yapar? Bizlerin hayatlarını nasıl etkiler? Bu fil, bizim odamızın içerisinde de dolaşabilir, ancak biz bunun farkına varmayabiliriz. Çünkü algı eşiklerimiz, kültürümüz, deneyimlerimiz var ve bunlara göre değerlendiriyoruz. Bilim açısından baktığımız zaman da, insanlığın sürekli ilerlediğini söyleyebiliriz. Günümüzde sosyal bilimlerle ilgili ne tür gelişmeler var? Örneğin yapay zekânın vücudumuzun büyük kısmını kaplayacağı ile ilgili büyük bir kanı var. Uzayda yerleşim kurulacağı söyleniyor? Beynin yapay olarak üretilebileceği söyleniyor. Türkiye'de nüfusun ciddi oranda artacağı ve 160 milyona ulaşacağı söyleniyor. Erkek sayısının giderek azalacağı söyleniyor. Peki, bunların sosyal bilimlerle bağlantısı ne? Peki, her şeyi biz nereden görüyoruz? Her daim fen bilimleri penceresinden görüyoruz. Ancak sosyal bilimlere de işin içine kattığımızda, bunların sonuçlarının neler olacağı sorusunun yanıtını alma şansımız olabiliyor. Örneğin başka bir örnek olarak, onkologların neden intihar ederler? Onkologlar kimlerdir? Onkologlar, kanser hastalarını iyileştiren kişilerdir. Bu, sağlık ve sosyal

bilimlerin yaşadıkları çıkmaza dair güzel örneklerden bir tanesidir. Kanser tedavi edilemiyor ve siz aldığınız eğitimlerden edindiğiniz bilgiler ile bir kazanım elde ediyorsunuz, bu da hastaları iyileştirmek. Ancak hastalarınız tek tek ölüyor. Onlar öldükçe, siz de tükenmişlik sendromu yaşıyorsunuz ve intihar ediyorsunuz ya da Nepal'e giderek alternatif bir yaşam ve alternatif bir tıbbın peşinde yaşıyorsunuz.

Dr. Öğr. Üye. Güven Özdoğru:

Paradigmaların çoğulluğu diyerek konuşmama başlamak istiyorum. Yani herhangi bir araştırma nesnesine bir fizikçi kendi paradigmasından bakabilir, başka bir bilim insanı kendi penceresinden bakabilir; bunlar arasındaki ilişki bir hiyerarşi ilişkisi olmak zorunda değildir. Dolayısıyla disiplinlerarası ilişkilerde benim bakış açım, tam da budur. Bırakalım, bütün paradigmalar ve bütün farklı yaklaşımlar bu araştırma nesnesi üzerinde söyleyebilecekleri her şeyi söylesinler. Ancak günümüzde mevcut akademi dünyası, bunu kırmayı kısmen başardı. Ancak mevcut problem şu: sosyal bilimlerdeki pozitivist etki nicel araştırmadan ötürü üzerinde bir bakı var ve bu nedenle sosyal bilimciler de, kendilerini nicel araştırma uygulamak zorunda hissediyorlar. Tek bir metodun, diğer bütün yaklaşımların önünü kesmesinde bir problem görüyorum. O yüzden bunların biraradalığı meselesi önemlidir. Bizim o nesnel ve mutlak olarak gördüğümüz pozitif bilimler, aslında kümülatif olarak ilerlemedir ve tarihsel bir bütünlük arz etmez. Bilim tarihine baktığımızda da, radikal kopuşlara rastlarız. Bilimsel bir teori, sadece bir teori değildir. Bilimsel teori, bizim dünyayı kavramsal olarak görmemizi sağlar. Fizikçi, bunu Newtoncu bir gözden görür. Biz buna kuram bazlı gözlem adını veriyoruz. Sen bir sosyologsan eğer, bir paradigmadan gözlem yapıyorsan, bu noktada sen bu paradigma tarafından yönlendirilirsin. Tek bir paradigmaya bağlı kalırsa, araştırma da sınırlı bir hal almış olacaktır. Bilimsel teoriler, aslında doğadaki nesnelere özsel ilişkileri değildir. Bizlerin onları görme biçimidir aslında. Bizim kendi kavramsal çerçevemizi, o nesnelere iliştiririz, ancak o nesnelere özsel ilişkiler ve kavramlar değildir. Pozitivizmin problemi, evrensel olmasını iddia ediyor olmasıydı ve tam da bu nedenle sosyal bilimlerde üvey evlat muamelesi gördü. Çünkü biz daha göreceli bir yerden konuşuyoruz. Dolayısıyla bizim argümanlarımızın hiçbiri ciddiye alınmadı. Bilimin sosyal bilimlere çok ihtiyacı var. Bu yüzden disiplinlerarası çalışmak çok önemlidir. Kafamızdaki dünyayı görme biçimimizi değiştirmeye

ihtiyacımız var. Bir bilimsel teoriden başka bir bilimsel teoriye geçmek, bir bilim adamı için oldukça zor bir şeydir.